

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2024.17>**К. О. Чишко***кандидат юридичних наук, доцент,
провідний фахівець науково-дослідної лабораторії
з проблем правового забезпечення діяльності поліції
та протидії злочинності**Харківського національного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0001-8810-7950*

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті проведено порівняльно-правовий аналіз змістовних ознак адміністративних правопорушень і кримінальних проступків, які були визначені спираючись на юридичну природу останніх. У дослідженні було враховано співвідношення категорій адміністративних і кримінальних проступків із кримінальними правопорушеннями, а також було приділено увагу окремим аспектам реформи кримінальної юстиції.

Акцентовано увагу на наявності спільних ознак кримінальних і адміністративних проступків (які не потребують уточнення), мова йде про вольовий характер і деліктоздатність особи. При цьому інші ознаки як от наявність соціальної шкідливості чи небезпеки, а також протиправності у кримінально- та адміністративно-деліктній сферах визначаються по-різному.

У підсумку автором сформульовано ряд наступних висновків. По-перше, не має жодних нових ознак за якими здійснювалось би розмежування адміністративних і кримінальних проступків, а від так розмежування продовжує проводитись за ознакою суспільної шкідливості чи небезпеки. По-друге, відсутність легального розуміння категорій «суспільна небезпека» та «суспільна шкідливість» суттєво ускладнює не тільки процес відмежування кримінальних і адміністративних правопорушень, а й негативно позначається на переосмисленні юридичної природи останніх із метою їх подальшого визначення як кримінальних проступків. По-третє, відсутність чітких ознак кримінального проступку, які можна було б використати в якості критеріїв їх визначення, призвели до «перетворення» лише одного адміністративного правопорушення на кримінальний проступок. По-четверте, необґрунтованою, з нашої точки зору, вбачаються виключення статей з Кодексу України про адміністративні правопорушення і перенесення їх до Кримінального кодексу України зі збереженням їх змісту, адже за таких умов повністю нівелюється визначальна ознака розмежування адміністративних і кримінальних проступків і виникає запитання: на підставі чого за один день протиправне діяння перетворюється з адміністративного на кримінальне правопорушення, якщо його міст не змінюється?

Ключові слова: адміністративне правопорушення, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, адміністративна відповідальність, соціальна шкідливість, суспільна небезпека.

Chyshko K.O. ADMINISTRATIVE OFFENSES AND CRIMINAL OFFENSES: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

The article conducts a comparative legal analysis of the substantive features of administrative offenses and criminal offenses, which were determined based on the legal nature of the latter. The study took into account the correlation of the categories of administrative and criminal offenses with criminal offenses, and also paid attention to certain aspects of the criminal justice reform.

The emphasis is on the presence of common features of criminal and administrative offenses (which do not require clarification), we are talking about the volitional nature and tortious capacity of a person. At the same time, other features, such as the presence of social harmfulness or danger, as well as illegality in the criminal and administrative tort spheres, are defined differently.

As a result, the author formulated a number of the following conclusions. First, there are no new features by which administrative and criminal offenses would be distinguished, and therefore the distinction continues to be made on the basis of social harmfulness or danger. Secondly, the lack of legal understanding of the categories of “social danger” and “social harm” significantly complicates not only the process of distinguishing criminal and administrative offenses, but also negatively affects the rethinking of the legal nature of the latter with the aim of their further definition as criminal offenses. Thirdly, the lack of clear signs of a criminal offense, which could be used as criteria for their definition, led to the “transformation” of only one administrative offense into a criminal offense. Fourthly, from our point of view, the exclusion of articles from the Code of Ukraine on administrative offenses and their transfer to the Criminal Code of Ukraine with the preservation of their content are seen as unjustified, because under such conditions, the defining feature of the distinction between administrative and criminal offenses is completely eliminated and the question arises: on the basis of what in one day does an illegal act transform from an administrative to a criminal offense, if its nature does not change?

Key words: administrative offense, criminal offense, criminal misdemeanor, administrative liability, social harm, public danger.

Постановка проблеми. У 2018 році почався черговий етап реформи кримінальної юстиції, який передбачав запровадження кримінальних проступків. Слід відмітити, що це був очікуваний крок, зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні, які в тому числі передбачають гармо-

нізацію національного та європейського законодавства, де проступками є кримінально карані діяння [1, с. 5–6; 2]. Окрім того, це повністю відповідає сучасним законодавчим тенденціям, у частині дерадянїзації нормативно-правових актів, адже будемо відверті – «моністичність» кримінальних правопорушень є застарілим підходом, що певною мірою йде всупереч диференціації юридичної відповідальності.

Зі свого боку, створення інституту кримінальних проступків, шляхом об'єднання у нього ряду адміністративних і кримінальних правопорушень (злочинів), обумовило виникнення дискусій і обговорень переліку таких проступків. Проте, ми переконані, що підґрунтям останніх повинно бути чітке розуміння відмінностей адміністративних і кримінальних проступків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відмінності про які йде мова вище досліджували такі вчені як: Ю.В.Алексеева-Даниленко, Ю.В.Гродецький, М.М.Дмитрук, І.В.Красницький, І.В.Манжук, Г.В.Федотова, І.М.Чекмарьова, Г.З.Яремко. Всі вони використовували різні підходи до вивчення змісту кримінального проступку та його співвідношення з адміністративним правопорушенням, але в цій роботі окреслена проблематика буде розглянута саме крізь призму становлення інституту кримінального проступку.

Метою статті полягає у з'ясуванні визначальних рис розмежування адміністративних правопорушень і кримінальних проступків, шляхом проведення порівняльно-правового аналізу їх юридичної природи в умовах становлення та формування інституту кримінального проступку.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний і адміністративний проступки є різними видами, об'єднаними одним родовим поняттям «правопорушення», а від так можна безапеляційно стверджувати, що перші мають спільні ознаки притаманні правопорушенню як загальній юридичній категорії. До таких ознак слід віднести: 1) соціальну шкідливість або небезпеку, яка безпосередньо стосується суспільних відносин на які здійснюється посягання, внаслідок вчинення правопорушення; 2) вольовий характер, що передбачає існування двох обов'язкових елементів волі та вини особи; 3) протиправність, свідчить про те, що діяння особи прямо суперечить правилам і нормам, закріпленим у законодавстві; 4) деліктоздатність особи, яка передбачає, що така особа повинна бути осудною та дієздатною [3, с. 361–362]. Відразу слід вказати на наявність спільних ознак кримінальних і адміністративних проступків (які не потребують уточнення), мова йде про вольовий характер і деліктоздатність особи. При цьому інші ознаки як от наявність соціальної шкідливості чи небезпеки, а також протиправності у кримінально- та адміністративно-деліктній

сферах визначаються по-різному. І якщо з ознакою протиправності все зрозуміло: адміністративний проступок – це діяння, що порушує приписи Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), то кримінальний проступок є діянням, склад якого закріплений в Кримінальному кодексі України (КК України), то зміст іншої ознаки, тобто відмежування соціальної шкідливості від небезпеки залишається дискусійним [4, с. 17], адже це питання лежить не тільки у юридичній, а і філософській площині. Опосередковано на цьому наголошує і І.М.Чекмарьова: «адміністративне правопорушення багато в чому нагадує злочин – так само воно може бути спрямоване проти громадського порядку, власності, прав і свобод громадян тощо» [5, с. 219].

Головною ознакою, за якою адміністративні правопорушення відрізняються від кримінальних злочинів, є менший ступінь суспільної шкоди» [5; 6, с. 94; 4, с. 17]. Ю.В.Гродецький підкреслює, що «суспільна небезпечність є оціночною характеристикою, зміст якої встановлюється шляхом дослідження істотності шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [7, с. 188]. Ю.В.Алексеева-Даниленко зазначає, що оцінювання проводиться з урахуванням: соціальної ролі та значення об'єкта посягання; способу, за допомогою якого було вчинено кримінальний проступок; шкоди, яку було заподіяно таким протиправним посяганням, а також мети та мотиву, яким керувався правопорушник [8, с. 115].

Не зважаючи на досить «умовну», але суттєву відмінність кримінальних і адміністративних правопорушень, класифікація перших на злочини та кримінальні проступки виглядає більш неоднозначно. В 2018 році М.М.Дмитрук наголошував на існуванні трьох різних підходів щодо розмежування злочинів і кримінальних проступків [9, с. 300–301]. А вже починаючи з 2020 року в дослідження вчених (наприклад, І.В.Красницького та Г.З.Яремко) зустрічались думки, з приводу того, що «законодавець використав формальний підхід до розмежування кримінальних проступків і злочинів відповідної тяжкості. Критерієм стала встановлена у кримінально-правовій нормі караність відповідного кримінального правопорушення, а саме відповідний вид і розмір покарання, передбачені за вчинення такого злочину» [10, с. 50]. Проте, одною з основних ідей створення інституту кримінального проступку стало не тільки його розмежування зі злочином, і об'єднання їх у єдину категорію кримінального правопорушення, а і визначення тих адміністративних проступків, юридичний склад яких може бути переосмислено, а самі правопорушення віднесені до кримінальних проступків.

Водночас, згідно з положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [11] єдине правопорушення, яке «імігрувало» з КУпАП в КК України – це керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (зараз ст. 286-1 КК України, раніше – ст. 130 КУпАП). Така епізодичність вбачається вкрай дивною, особливо з урахуванням аналізу цього протиправного діяння, а точніше його соціальної шкоди/небезпеки в порівнянні з іншими адміністративними проступками.

Не заглиблюючись у зміст юридичного складу правопорушення, що передбачає керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, зупинимось лише на його визначальних ознаках, які мають значення для цього дослідження, зокрема це:

1) зняття чинення злочину – транспортний засіб, який згідно з нормами ст. 1187 Цивільного кодексу України є джерелом підвищеної небезпеки;

2) перебування правопорушника в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Слід відмітити, що джерелом підвищеної небезпеки може бути не тільки транспортний засіб, законодавець визначає його як «діяльність, пов'язану з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб». Такі потенційні джерела підвищеної небезпеки містяться і в ряді інших статей КУпАП, наприклад:

– 42-1 («Виробництво, заготівля, реалізація сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації»);

– 42-2 («Заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції»);

– 46-1 («Порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіоактивного забруднення»);

– 82-7 («Порушення вимог законодавства у сфері хімічних джерел струму»);

– 83 («Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів»);

– 94 («Порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про зберігання, використання та облік вибухових матеріалів у галузях промисловості»);

– 172-19 («Порушення правил поведінки зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»);

– 172-19 («Порушення правил поведінки зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення») і т. д.

А щодо стану стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, то він взагалі є обтяжуючою обставиною (п. 6 ч. 1 ст. 35 КУпАП, п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України), що свідчить про те, що будь-яке правопорушення (як адміністративне, так і кримінальне) може бути вчинене у вказаних станах.

Звідси впливає три запитання логічне та риторичні: чому серед всієї множинності адміністративних правопорушень, до кримінальних проступків було віднесено лише керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції та чому це протиправно діяння є суспільно небезпечним, а інші (наприклад ті що наведені вище або ж доведення неповнолітнього до стану сп'яніння) – шкідливими, а також цікаво в який момент і за яких умов вказане діяння перестало бути суспільно шкідливим і стало небезпечним, особливо враховуючи той факт, що його юридичний склад не змінювався?

Висновки. Підсумки проведеного дослідження можна сформулювати наступним чином.

По-перше, не має жодних нових ознак за якими здійснювалось би розмежування адміністративних і кримінальних проступків, а від так розмежування продовжує проводитись за ознакою суспільної шкідливості чи небезпеки.

По-друге, відсутність легального розуміння категорій «суспільна небезпека» та «суспільна шкідливість» суттєво ускладнює не тільки процес відмежування кримінальних і адміністративних правопорушень, а й негативно позначається на переосмисленні юридичної природи останніх із метою їх подальшого визначення як кримінальних проступків.

По-третє, відсутність чітких ознак кримінального проступку, які можна було б використати в якості критеріїв їх визначення, призвели до «перетворення» лише одного адміністративного правопорушення на кримінальний проступок.

По-четверте, необґрунтовано, з нашої точки зору, вбачаються виключення статей з КУпАП і перенесення їх до КК України зі збереженням їх змісту, адже за таких умов повністю нівелюється

визначальна ознака розмежування адміністративних і кримінальних проступків і виникає запитання: на підставі чого за один день протиправне діяння перетворюється з адміністративного на кримінальне правопорушення, якщо його міст не змінюється?

Зроблені нами висновки самі по собі визначають перспективи подальших наукових пошуків, результати яких змогли б вирішити поставлені питання.

Література

1. Правове регулювання інституту кримінального проступку. 6 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29383.pdf> (дата звернення 26.11.2024).
2. Манжук І.В. Інститут кримінального проступку у законодавстві зарубіжних країн. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. С. 195–200. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-195-200>.
3. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко [та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
4. Чишко К.О. Адміністративно-правова кваліфікація правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки: монографія. Харків: У справі, 2017. 232 с.
5. Чекмарьова І.М. Місце поняття «кримінальний проступок» серед понять «кримінальний злочин» та «адміністративне правопорушення». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 218–220.
6. Федотова Г.В. Критерії відмежування кримінального проступку від злочину та адміністративного правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (2). С. 91–94.
7. Гродецький Ю.В. Кримінальне правопорушення. Злочин. Кримінальний проступок. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Вип. 2(18). С. 186–206.
8. Алексеева-Даниленко Ю.В. Поняття кримінальних проступків та питання їх кваліфікації. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2020.3.16>.
9. Дмитрук М.М. Кримінальний проступок: дослідження законодавчої моделі. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 298–304. URL: http://www.lawbulletin.odvs.od.ua/archive/2018/8_2018/45.pdf (дата звернення 07.12.2024).
10. Красницький І.В., Яремко Г.З. Кримінальний проступок: нові виклики тлумачення поняття. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4 (10). С. 49–56.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n55> (дата звернення 12.12.2024).